

דתישכונ

פרשת שפטים, תש"פ, מספר 1382

כבד את בנך ובתך למען יאריכון ימך יוסף פליישמן

לעשות זאת. הדבר יידון בבית הדין, ואם יתברר לשופטים שההורים עושים זאת מבלי שהילד חטא כלפיהם, דהיינו הפר את חובותיו המשפטיות כלפיהם, לא רק שהשופטים לא יתירו את גירוש הילד, אלא יגרשו את ההורים מביתם ומרכושם.

כלל משפטי המאוחר לזה בכמאתיים שנה, והוא מתקופת אברהם אבינו, קובע בנוסף לכך, שגם אם נמצא הילד אשם בהפרת החוקים הקובעים את חובותיו המשפטיות כלפי אביו או אימו, והוא ראוי לעונש של עקירה מבית הוריו, יש למחול לו אם זה חטאו הראשון. רק אם ההתנהגות העבריינית של הילד נשנית, אזי רשאים השופטים להתיר להורים להפקיע את מעמדו המשפטי של בנם העברייני כבן וכיורש. נמצאנו למדים מכללים אלה, ומתעודות משפטיות רבות נוספות, שילד שנולד לזוג הנשוי כדין הוא ישות משפטית בעלת חובות וזכויות מרגע לידתו, ואין לגורם כלשהו סמכות משפטית לשלול אותה ממנו, מבלי שהוכחה בערכאות התנהגותו העבריינית שבעטיה מותר על פי הדין לעקור אותו מביתו ולשלול את זכויותיו. ערך כבוד הילד, המאגד בתוכו הגנה על זכויותיו הבסיסיות, הוא אחד מערכי היסוד של החברה במזרח התיכון הקדום.

אולם, יש פעמים שכיבוד הילד מהווה עבירה חמורה. כך למשל סופר בסיפור הידוע על התנהגותם העבריינית של חופני ופינחס, בניו של עלי הכהן הגדול במשכן שילה (שמ"א ב-ג). איש א-לוהים מוכיח את עלי במילים קשות, כשחטאו העיקרי הוא (שם ב:כט-ל):

לְמָה תִּבְעָטוּ בְּזִבְחֵי וּבְמִנְחָתֵי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
מְעֹן וּתְכַבֵּד אֶת בְּנִיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם
מִרְאשִׁית כָּל מִנְחַת יִשְׂרָאֵל לְעָמִי. לָכֵן
נָאִם ה' אֶ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר אֶמְרָתִי
בְּיָדְךָ וּבֵית אָבִיךָ יִתְהַלְכוּ לִפְנֵי עוֹלָם
וְעַתָּה נָאִם ה' חָלִילָה לִּי כִּי מְכַבְּדִי אֶכְבֵּד
וּבְזִי יִקְלוּ.

בני עלי סולקו מתפקידי הכהונה לדורות. בפרק ג' ה' מגלה לשמואל את הסיבה לעונשם החמור של עלי וביתו: "אֲשֶׁר כָּל שְׁמֵעוּ

"האמנה הבין-לאומית לזכויות הילד" היא המסמך הבין-לאומי המודרני, המקיף והחשוב ביותר בתחום זכויות הילדים עד היום. היא תוצר של תהליך בין-לאומי ממושך, שתחילתו בהצהרת ז'נבה ב-1924, המשכו בהצהרת האו"ם בדבר זכויות הילד ב-1959 וסיומו באשרור אמנת זכויות הילד בשנת 1989. בהרצאה שנשאה נשיאת בית המשפט העליון, השופטת אסתר חיות, במכללת שערי מדע ומשפט, לרגל שלושים שנה לאמנה לזכויות הילד ("ב בכסלו תש"ף, 10.12.2019) היא טענה, שבעבר הלא כל-כך רחוק נתפסו ילדים כקניינם של הוריהם, ואיש לא העלה על דעתו לשאול אותם "למשפטם והסכמתם". לדעתה, מגמה של שינוי, הרואה בילדים אנשים בעלי אישיות וצרכים משל עצמם, החלה במאה ה-19. מגמה זו באה לידי ביטוי באופנים שונים בשיטות משפט שונות בעולם, ועם זאת, ככלל, בתחילת המאה הקודמת התמקד העיסוק המשפטי בילד בעיקר בהגנה עליו – בהיותו סובייקט חלש ונתון לניצול ודיכוי, ובמיוחד בהבטחת זכותם של ילדים לחינוך.

רבים מהעוסקים בהיסטוריה המשפטית של יחסי הורים וילדיהם מסכימים עם הנחה זו, וסבורים שאכן הילדים נחשבו כרכושם של הוריהם, ובנסיבות שונות של מבוגרים אחרים, ועל כן היו הילדים חסרי מעמד חוקי משל עצמם.

אולם, היסטוריונים של המשפט הוכיחו, שכבר משחר האנושות, הילד, דהיינו הצאצא החוקי של הוריו בכל גיל, אינו נחשב לרכוש הוריו. עקרונות משפטיים קדומים מאוד קובעים שהילד הוא אישיות משפטית עצמאית שיש לה זכויות וחובות. הנה, כך למשל ניתן ללמוד ממסמך משפטי מהמאה העשרים לפני הספירה (כשלוש מאות שנים לפני תקופת אברהם). המסמך כתוב בשפה האכדית (היא השפה שבה דיבר אברהם אבינו עם הוריו באור כשדים), ונקבע בו כלל משפטי מדהים; אם אב או אם רוצים לגרש את ילדם מביתם, ובכך לשלול ממנו את מעמדו וזכויותיו כבן וכיורש, הם אינם רשאים

* פרופ' יוסף פליישמן הוא פרופ' אמריטוס במחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

בהמותיו הקנויים לו או שנולדו ברשותו. אבל הבנים והבנות הם נחלת ה' לאבותיהם כדי לגדלם לחנכם בתורה ומצוות ובדרך החיים, ולא התירה התורה לאב מכירת בתו לאמה בתורה ובמצוות ובדרך החיים.

היו מקרים שבגלל סיבות שונות נטשו הורים את ילדיהם הרכים מאוד, ולמעשה הפקירום למוות. ילדים אלה נאספו על ידי אחרים.

מקרה כזה נזכר ביחזקאל ט"ז ומהווה רקע לנבואתו הקשה על ירושלים. אדם הלך מחוץ למקום היישוב ומצא שם תינוקת, שבנמשל מסמלת את ירושלים. כך הנביא מתאר את מצבה של הילדה שמצא ההלך: "וּמִלְדוֹתֶיךָ בְּיוֹם הַוֹלְדֹת אוֹתְךָ לֹא כָרַת שְׂרָף וּבָמִים לֹא רָחַצְתָּ לְמַשְׁעֵי וְהַמְלַח לֹא הַמְלַחְתָּ וְהַחֲתַל לֹא חֲתַלְתָּ" (פס' ד). ההלך אומר על לידת האסופית שלא נכרת לה חבל הטבור כמקובל, שהיא לא נרחצה אחרי הלידה לנקותה מדם וליחה, ובשרה לא שופשף במלח כדי להקשות את הבשר ולהגן עליו. כמו כן, גופה לא נכרך בחיתולים כדי לייצבו וליישרו. הילדה שזה עתה נולדה לא טופלה כמקובל ברפואה הקדומה, אף לא באופן מינימלי, והסיבה לכך מצויה בפסוק הבא: "(לֹא חָסָה עֲלֶיךָ עֵינַי לַעֲשׂוֹת לָךְ אֶחָת מֵאֵלֶּה לְחַמְלָה עֲלֶיךָ) וְתִשְׁלַכִי אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגַעַל נַפְשֶׁךָ בְּיוֹם הַלְדֹת אוֹתְךָ".

הפועל 'השליך' במקרא מתפרש במובן של נטישה לרשות ההפקר. על ידי פעולת ההשלכה של חפץ, בעלותו של המשליך את החפץ פוקעת. וההלך ממשיך ואומר: "וְאָעֶבֶר עֲלֶיךָ וְאָרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמֶיךָ וְאָמַר לָךְ בְּדַמֶיךָ חַיִּי וְאָמַר לָךְ בְּדַמֶיךָ חַיִּי" – ההלך הצילה ממוות בטוח.

מצוות כיבוד אב ואם נחשבת למצווה הקשה ביותר לקיום, ולעיתים כיבוד הצאצאים על ידי הוריהם קשה אף הוא. עתידה ותפקודה של המשפחה תלויים בכבוד ההדדי שבין פרטיה.

תְּצַלִּינָה שְׂתֵי אֲזָנָיו... בְּעוֹן אֲשֶׁר יָדַע כִּי מִקְלָלִים לָהֶם בְּנֵיו וְלֹא כִּהָה בָּם" (שם ג:יא-יג). ה' מאשים את עלי במילים: "וְתִכְבֹּד אֶת בְּנֶיךָ מִמֶּנִּי" (שם ב:כט). מסיבה שלא נמסרה, לא הניא עלי הכוהן את בניו מדרכם העבריינית באמצעות הסמכות ההורית הנתונה לו.

חכמי המשפט העברי הראו שאין לאב או לאם שום זכות קניינית על גוף הילד. התורה לא רואה את ההורים כבעלי זכויות קנייניות על ילדיהם, אלא בעיקר כבעלי אחריות כלפיהם, אשר ממנה נובעות סמכויות שונות. ה"חתם סופר" נשאל על אב שמכר את בנו לרשויות החברה קדישא שבעירו, תמורת סכום מסוים, והתחייב לתת כל שבוע כסף לחברה קדישא. עברו שנים רבות, האב לא קיים את נדרו ונפטרה הבן רוצה כעת להתחתן, והחברה קדישא מעכבת אותו ולא מאפשרת לו להתחתן עד שישולם הכסף. ה"חתם סופר" נשאל מה הדין, ולהלן תשובתו (ח"ה חו"מ סי' קיא):

גם מעות המכירה הנ"ל פשוט שאין אב יכול למכור בנו ולא להקדישו, רק הבת למעשי ידיה וליעוד עד שתביא סימנים אבל גופא לא... ומה שנוהגים למכור הבנים אינו מכירת גופם או הקדש, אלא חוששים שמא נגזר על האב הזה שימותו בניו ע"כ מוכרו לאחר לומר שהוא יהיה אביו מעתה והילד יהיה בנו של זה ולא יקרא עוד שמו עליו.

רואים מדבריו, שבאופן עקרוני הילדים אינם רכוש האב, שהרי האב אינו יכול למכור את גופם. בנסיבות כלכליות חמורות הוא רשאי למכור רק את מעשה ידיה של הבת, וכל זה רק כשהיא קטנה ולצורך ייעוד, דהיינו לטובת הבת במקרה שהאב עני.

גם הרב עוזיאל ("משפטי עוזיאל", ח"ב אבה"ע סי' צא) כותב:

דבר ברור ומוחלט שאין הבנים או בנותיו של אדם קנויים לו, כמו שקנויים לו נכסיו הממוניים או

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף